

השבועי

השבעה

שיעורו השבועי של מרן הראשון לציון הרב הראשי לישראל אב"ד בביה"ד העליון
הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

השיעור נמסר במוצאי שבת קודש פרשת וישב תש"פ בבית כנסת "היזדים" ירושלים
השיעור נערך ע"י הגאון רבי יצחק לוי שליט"א

הלכות חנוכה

דין בחורי ישיבה בנר חנוכה. הדלקת נרות אחר חצי שעה מצאת הכוכבים. הדלקה במקום גבוה. הדלקת נרות בליל שבת ובמוצאי שבת. לברך על הדלקת נרות שבת קודם ההדלקה

שבעל הבית מדליק חנוכה אחת ומוציא ידי חובה את כל בני הבית, האם הבן שנמצא בישיבה נחשב סמוך על שלחן אביו ויוצא ידי חובה בהדלקתו.

הבן סמוך על שלחן אביו

ד. כשהיינו צעירים היינו עושים תחרות מגיל בר מצוה מי ישאר יותר זמן בישיבה בלי לצאת מהבנין בכלל, באותו הבנין היה בית המדרש, הפנימיה עם חדרי השינה ומקום הרחצה, וחדר האוכל, ולא היינו יוצאים מהבנין בכלל במשך חודשים. אבל לכל הפחות בבין הזמנים הולכים לבית, וכן בשבת חופשה, וכן אם חלילה בחור ישיבה חולה ויש לו חום גבוה, הוא הולך לבית הוריו. וכן כאשר מגיע לגיל שידוכים, הוריו עוזרים לו להתחתן, כל אחד חייב לחסוך לבנו מאז שהוא נולד, כדי שיוכל לחתן אותו בכבוד. מי יעזור לו להתחתן, ראש הישיבה? ולכן הבן נקרא סמוך על שלחן אביו. ומבואר בדברי הראשונים והאחרונים, שבחור ישיבה הסמוך על שלחן אביו, יוצא ידי חובה בהדלקתו, גם אם הוא נמצא במקום אחר בשעת ההדלקה. כך מפורש בספר התרומה (ס"ט רט) - היה בדורו של הרמב"ם לפני כ-850 שנה - שתלמידים הבאים ללמוד חוץ מביתם או אורח, אין צריכים ליתן בנר, אם יודע שאשתו או בניו או אביו ואמו מדליקים בשבילו במקומו. כלומר מה שאמר רבי זירא שיוצא ידי חובה בהדלקת אשתו ואינו צריך להשתתף בפרוטה, הוא הדין שיוצא ידי חובה בהדלקת אביו. וכבר לפני ספר התרומה, רש"י - היה לפני כ-970 שנה - במחזור ויטרי (סימן רלח) כתב: ואנשים הרבה בבית אף על פי שחלוקים באכילה, ישתתפו לקנות נר אחד. ואם הוא במקום אחר כגון הבאים ללמוד חוץ לביתם, או אורח, אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקים במקומם, כדאמר רבי זירא וכו'. וכן כתב בספר הפרנס (סימן קנב) - רבי משה הפרנס מרוטנבורג - שאורח שאשתו או אביו ואמו מדליקים עליו בביתם, אינו צריך להשתתף בפרוטות. והוא הדין לבחורי ישיבות בזמננו, בית הוריהם הוא ביתם העיקרי, והרי הם יוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות של ההורים.

החסיר מן הספר

ה. חכם אחד חלק על דין זה, וכתב שבחורי ישיבות חייבים להדליק בישיבה, ושנה שעברה דברנו על זה בחריפות, השנה נדבר יותר במתינות... הוא עשה "חבורה" להוכיח שלא יוצאים ידי חובה בהדלקת ההורים, ורק אשה מוציאה

אורח בחנוכה

א. בגמרא מסכת שבת (כג.): אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה. כלומר אורח שלא נמצא בביתו אלא בבית אחר, גם הוא חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. רבי זירא בהיותו בחור ישיבה התארח אצל בעל הבית, ועד שהתחתן היה משלם פרוטה לבעל הבית כדי להשתתף עמו בהוצאות ההדלקה, אבל עכשיו שהתחתן אינו צריך להשתתף, כיון שאשתו מדליקה בביתו ומוציאה אותו ידי חובה, ואפילו שהיא נמצאת בעיר אחרת.

איך קונה בפרוטה

ב. כולם מכירים את הגמרא במסכת קידושין (כה) דבר תורה מעות קונות, אבל תיקנו חכמים שלא יקנה במעות אלא במשיכה, שלא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה. ואם כן איך כאן רבי זירא סמך על מה שהיה משתתף בפרוטה, הרי חכמים תיקנו שלא קונה במעות אלא במשיכה? מתרצים לפי מה שכתב הנת"בות המשפט (סי' שלג ביאורים ס"א), שבמקום שלא שייכת הגזירה של נשרפו חטיף בעליה לא גזרו, ולכן בשכירות פועלים מעות קונות. וכן כתב המחנה אפרים (שכירות פועלים סימן ג). והוא הדין לנידוננו שהעמידו דבריהם על דין תורה במצוה כזו של נר חנוכה.

בחורי ישיבה

ג. מהמעשה של רבי זירא למדנו שאורח נשוי שאשתו מדליקה בבית, אינו צריך להשתתף בפרוטה, אבל אורח רווק שאין מי שמדליק עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטות. איך הדין לגבי בחורי ישיבות של זמננו שנמצאים בפנימיה, האם הם חייבים להדליק נרות חנוכה, או שנחשבים כסמוכים על שלחן אביהם ויוצאים ידי חובה בהדלקת האב בבית. למנהג אחינו האשכנזים בלאו הכי כל אחד מבני הבית מדליק חנוכה, ואפילו הקטנים שהגיעו לחינוך מדליקים גם כשהם בבית הוריהם, אם יש עשרה בני בית מדליקים עשר חנוכיות, אבל השאלה שלנו לפי מנהג הספרדים שכתב מרן השלחן ערוך (סימן תרעא סעיף ב)

¹ יש כמעט שלושה חודשים של בין הזמנים, חודש ניסן, רוב חודש תשרי, ורוב חודש אב. ובשנים האחרונות יש גם משהו חדש, חופש חנוכה, בזמננו לא היה דבר כזה, גם בשבת חנוכה היינו נשארים בישיבה.

שהוריו גרים בחו"ל אינו חייב להדליק, אם הוא מתמיד ורוצה לשבת ללמוד ולא להדליק, רשאי לסמוך על הדלקת ההורים.

הדלקת נרות בבית כנסת

ט. ישנם שלושה טעמים למנהג⁴ הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת. בספר המנהיג (הל' חנוכה סימן קמה) כתב, שבית כנסת הוא בית מקדש מעט, ומדליקים בו נר חנוכה זכר למקדש. טעם שני מביאים הריטב"א (שבת כג.) והארחות חיים (הל' חנוכה סימן יז) והכלבו (סימן מד) והריב"ש (סימן ק), משום פרסומי ניסא לרבים, שהרי היום מדליקים בבית כמו שכתבו התוספות והריטב"א והמאירי (שבת כא:) ועוד ראשונים, וכיון שפרסום הנס נתמעט, נוהגים להדליק בבית כנסת⁵. הארחות חיים והכלבו (שם) כתבו עוד טעם להדליק בבית כנסת, כדי להוציא ידי חובה את אלו שלא מדליקים עליהם, כגון אלמן זקן או גרוש שהוא לא מדליק, וגם אין לו בני בית שידליקו עליו. ונפקא מינה לבחורי ישיבות, שמלבד מה שיוצאים ידי חובה מהוריהם, יש צד שיוצאים גם בהדלקה של בית המדרש.

אין ויכוח בהשקפה

י. היה ראש ישיבה אחד חשוב ע"ה, שחשב שהויכוח הוא בהשקפה, כאילו מרן זצ"ל לא ידע שבחור ישיבה צריך להיות כמה שיותר בישיבה, ולכן החשיב את הבחור סמוך על שלחן הוריו. וכי מרן לא ידע? כל בניו ונכדיו לומדים בישיבות. מרן שלח אותנו לישיבה מגיל 12, מיד כשגמרתי כיתה ו', וכשהייתי מגיע הביתה ביום שישי לקחת בגדים ולהתארגן לשבת, האמא הרבנית ע"ה הייתה יורדת במדרגות ובוכה ואומרת: הרב עובדיה, הוא עדיין קטן, מה אתה שולח אותו לישיבה לשבת? ... אמר לה מרן: עכשיו את בוכה, יבוא יום ותשמחי, וכך היה מרגיע אותה. אגלה לכם סוד, עד היום אין לי תעודת גמר, לא גמרתי בית ספר, וגם אין לי תעודת בגרות, שום דבר, לא צריך... ואם כן מרן ידע מהי ישיבה, אבל כמו שהסברנו שעם כל זה הבן נחשב סמוך על שלחן אביו, כי בבין הזמנים ובכל הזדמנות חוזר לבית הוריו.

אכסנאי שלא צריך לשלם

יא. מרן זצ"ל צירף גם את סברת בעל הגינת ורדים שהיה לפני כ-350 שנה בספרו גן המלך (סימן מא), שמה שאמרו שאכסנאי ישתתף בפרוטות, דיברו על זמנם שהיה פונדק דרכים, כלומר שאדם היה נוסע ממקום למקום, בדרך היה מגיע לישון באיזה פונדק, ושם היו מחשבים לו כמה אכל וכמה שתה והוא משלם על כל דבר ודבר, ולכן גם בנר חנוכה הוא צריך להשתתף, אבל במקום שלא מדקדקים על כל דבר קטן, אינו צריך להשתתף בפרוטות. והרי גם הישיבה מזכה לבחור את כל צרכיו ולא מדקדקים איתו כמה הוא אוכל בדיוק, ולכן הוא יוצא ידי חובה בהדלקת ראש הישיבה ולא צריך להשתתף בפרוטות, מה ראש הישיבה יעשה בשני שקל שלך...

אבא של הבחורים

יב. יש עוד צד לומר שהבחורים פטורים מלהדליק בישיבה, מטעם שראש ישיבה נחשב כמו אבא של כל הבחורים, תלוי איזה ראש ישיבה... ואם כן כל תלמידי הישיבה נחשבים סמוכים על שלחנו, וכשהוא מדליק בביתו כולם יוצאים ידי חובה. למשל, בישיבת "באר התלמוד" יש כ-400 בחורים, כולם

נוהגים אחינו האשכנזים וכמו שכתב הרמ"א (בהגה סי' תכב ס"ב), לשיטתם מובן מדוע מברכים על המנהג להדליק נרות חנוכה בבית כנסת. אבל אנחנו נוהגים כדעת הרמב"ם (פרק יא מהלכות ברכות ה"ז, ופ"ג מהלכות חנוכה ה"ז) שאין מברכים על ההלל בראש חודש, כיון שאין לברך על מנהג, וכך פסק מרן השלחן ערוך (סימן תכב סעיף ב), וכמו חב"ת ערבה שהוא מנהג ולא מברכים עליו, ואם כן צריך להבין מדוע אנחנו מברכים על ההדלקה בבית הכנסת. לכאורה זו סתירה בדעת מרן השלחן ערוך, שהרי הוא עצמו בהלכות חנוכה (סימן תרע"א סעיף ז) פסק לברך על הדלקת נרות בבית כנסת. והתשובה לכך כבר כתבו הראשונים, שמנהג כזה חשוב שהוא משום פרסומי ניסא לרבים יש לברך עליו, מה שאין כן בשאר מנהגים. יש עוד תשובות על קושיא זו, מרן זצ"ל (בשו"ת יביע אומר ח"ו חנוכה סימן נז, ובחזו"ע חנוכה עמ' מא והלאה) פלפל בזה באורך, ואני אמרתי את התשובה העיקרית.

⁵ וכן בכל ארוע כמו חתונה או שבע ברכות או בר מצוה, או מסיבה שישבים שם עשרה אנשים, לא שמחכים לתור כמו בקופת חולים - שם אפילו אם מאה ממתנינים לא מדליקים בברכה, אבל בכינוס שיש בו עשרה שישבים, המנהג להדליק נר חנוכה בברכה משום פרסום הנס. כשיצא לאור ילקוט יוסף מועדים בשנת תשמ"ח (עמ' רד) כתבנו שיתפללו ערבית באירוע, ואז יוכלו להדליק מדין בית כנסת. אבל אחר כמה עשרות שנים יצא לאור ספר חזון עובדיה (עמ' נח), ומרן זצ"ל כתב שם שיותר טוב להתפלל ערבית אבל לא מעכב, וכל מקום שמתכנסים עשרה מותר להדליק נרות חנוכה בברכה.

את בעלה, כמו רבי זירא שעד החתונה השתתף בפרוטות, אבל אחרי החתונה סמך על אשתו, כי אשתו כגופו. והעתיק כמה ראשונים להוכיח מהם כדבריו, הביא מה שכתב רבינו ירוחם (נ"ט ח"א דס"א ע"ג): אכסנאי צריך לפרוע שום דבר בשמן וכו' וכל זה מיירי באדם שאינו נשוי. עד כאן. אבל למה העתקת עד כאן, תמשיך: ואין מדליקים עליו בתוך ביתו, אבל אם מדליקים עליו בתוך ביתו אינו צריך לא להדליק ולא לפרוע בשמן. הוא מחק, כי ידע שאם ימשיך זה יהיה נגד היסוד שלו, שהעיקר שמדליקים עליו בביתו, והוא הדין כשאביו ואמו מדליקים עליו. עוד העתיק משאלתות דרב אחאי גאון (פרשת וישלח שאלתא כו) וגם ממנו השמיט, וכך העתיק: אורח חייב להשתתף עם בעל הבית בנר חנוכה, והוא שהיה רווק, אבל אם יש לו אשה אינו צריך. עד כאן. אבל לא לסמוך עליו, צריך לפתוח ולראות את ההמשך: שאנשי ביתו מדליקים עליו בביתו. משמע שהעיקר הוא שאנשי ביתו מדליקים, בין אשתו בין אביו ואמו, וכדעת שאר הראשונים שכתבו כן בפירוש. הוא שינה גם מדברי המאירי והשלטי גיבורים (שבת כג.) ועוד. חבל שעשה כך, מרן זצ"ל כשראה את הספר בזמנו נבהל, איך אפשר לחבר ספר ולסלף את דברי הראשונים. בדורות הקודמים למרות שהיו מחלוקות, אבל לא היו שקרים כאלו².

לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו

ו. סיפרתי כמה פעמים, כשנפתח הסניף של ישיבת פורת יוסף בקטמון, כמדומני בשנת תשי"ח או תשי"ט, אז היתה עליית הנוער ממרוקו ורצו להציל אותם, ובראשות הישיבה עמדו חכם שלום כהן ועמו הרב בעדני שליט"א, וחכם שלום בא לרבי עזרא עטיה ושאל אותו האם בחורי הישיבה ידליקו נרות חנוכה בישיבה. הם פלפלו, ואחר כך אמר לו רבי עזרא עטיה: תשאל את חכם עובדיה, מה שיאמר לך תעשה. מרן היה אז פחות מגיל ארבעים, וכתב תשובה בכתב יד לחכם שלום, שהבחורים לא צריכים להדליק, כי יוצאים ידי חובה בהדלקה של הוריהם בבית. את המכתב הזה מרן כתב כבר מלפני שישים שנה, והוא נמצא אצלי עד היום.

הצהרת שווא

ז. בחור ישיבה ספרדי גם אם יכון בפירוש שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקת ההורים, לא יועיל לו להתחייב, אפילו יוציא הצהרה מעורך דין... כי החובה היא "נר איש וביתו", ולא על כל אחד ואחד. אמנם מרן בבית יוסף (סימן תרע"ו) הביא בשם תרומת הדשן (סי' קא) שיכול להדליק אף על פי שבני ביתו מדליקים עבורו, אבל מרן הבית יוסף כתב: ולי נראה דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה³. וכיון שאין עליו חיוב כלל, אפילו אם אביו עובד ומדליק נרות בשעה עשר בלילה, והוא רוצה להדליק בחמש, לא ידליק בברכה, כי החובה היא להדליק בבית ושם ידליקו עליו בעוד כמה שעות, ועל כרחו הוא יוצא ידי חובה.

הורים בחו"ל

ח. בחור שהוריו גרים בחוזה לארץ והוא לומד בארץ, ויש הפרש של כמה שעות, בארץ מגיע זמן ההדלקה כאשר בחו"ל עדיין יום גמור, בזה יש אומרים שיכול להתחייב ולהדליק לעצמו, והמחמיר תבוא עליו ברכה. אצלי בישיבה הייתי מהדר, שהחוצניקים ידליקו את נרות החנוכה בבית המדרש, ומי שקנה את ההדלקה ידליק את השמש... אבל זה רק הידור, כי מעיקר הדין גם בחור

² גם חבר של אותו מחבר דן, אם ברכת שהחיינו בחנוכה היא על עיצומו של יום, ונפקא מינה אם לא מדליק נרות כגון שהוא במטוס או באנייה, או שאין לו נרות או שמן, האם יברך שהחיינו על היום עצמו, כמו בסוכות שאם לא בירך שהחיינו בקידוש יברך על עצמותו של יום, ובפסח יש דיון כי בפסח יש את ברכת אשר גאלנו. הוא מעתיק שאלות דרב אחאי (שאלתא כו) שתיקנו לברך שעשה ניסים כשמגיע הזמן של חנוכה או פורים. פתחתי וראיתי שהוא מחק כמה מילים, שם כתוב שמברכים על הנר בחנוכה ועל מקרא מגילה בפורים. הוא חושב שאנשים טיפשים... חבל. וזה ניכר שהם מחקו בכונה, כי ציטטו מהראשונים מה שמתאים לדבריהם, ומה שלא מתאים עשו "וכו", ידעו שאם ימשיכו כל היסוד יפול. הם רבנים מפורסמים, ואני לא רוצה להזכיר את שמם כדי לפגוע בכבודם. אדם צריך לחפש אחר האמת באמת.

³ שאלנו פעם, איך מרן הבית יוסף באיזהו מקומן חולק על הראשונים, כמו בזה שחלק על תרומת הדשן, הרי בהקדמתו לבית יוסף כתב בצורה חריפה שאסור לחלוק על ראשונים. והסברנו על פי דברי מהריב"ל (נח"ג סימן מא) והחקרי לב (חזו"מ סימן עה ד"ה ובר מן דין) ועוד, שכאשר מרן ראה הלכה תמוהה שכתב אחד מהראשונים, ושאר הראשונים לא הביאו הלכה זו, מסתבר שלא מסכימים לדבריו, ואותו ראשון הוא סברא יחידאה, ולכן סומכים על שאר הראשונים שחלקו.

⁴ יש להבין איך אנתנו הספרדים מדליקים נרות חנוכה בבית כנסת בברכה, בשלמא לשיטת רבינו תם (בתוס' סוכה מז:), שמברכים על המנהג כמו הלל בראש חודש, וכן

את הנס יותר, אבל אין חובה להדליק בחוץ, אלא לרווחא דמילתא. ואם אינו יכול להדליק בחוץ, ידליק בחלון ביתו הפונה לרשות הרבים.

קומה גבוהה

טו. מי שגר בקומה גבוהה⁶ מעל עשרים אמה מרשות הרבים, אפשר למדוד על ידי שויריז חוט מחלון ביתו עד למטה, יעמיד מישהו למטה שימתח את החוט, ואחר כך ימדוד את החוט, אם זה גבוה מעשרים אמה לא צריך להדליק בחלון, אלא אם כן יש בנינים גבוהים מול חלון ביתו, וגם אם הגרים מולו הם גוים, גם זה נחשב פרסומי ניסא. אבל אם אין פרסום הנס מהחלון, ידליק בפתח ביתו מבפנים, וירוויח את המעלה שיהיה מוקף במצוות, מצד אחד המזווה, מצד שני החנוכה, והוא באמצע עטוף בטלית קטן.

מוצאי שבת

טז. במוצאי שבת אנחנו מחמירים להוציא את השבת כרבינו תם, וגם במוצאי שבת של חנוכה ישימו לב לא להדליק נרות חנוכה עד צאת שבת של רבינו תם. שנה שעברה ישב כאן חכם אחד שהיה רב מקדים, וחלק עלי, "תנא הוא ופליג"... ואמר שהרב אלישיב היה מדליק חמשים דקות אחר השקיעה. אמרתי לו: כאן זה אתרא דמרוץ זצ"ל, לא עושים הידור מצוה להדליק תוך חצי שעה אחר צאת הכוכבים, במקום ספק דאורייתא של חילול שבת. אמנם צאת השבת מהדיון היא כעשרים דקות אחר השקיעה⁷, אך לדעת רבינו תם צאת השבת היא 72 דקות אחר השקיעה שלנו⁸, תראו בלוח של "אור החיים" שהוא לוח טוב, מתי צאת שבת לפי רבינו תם ותדליקו או. מאחר שיש למעלה משלושים ראשונים הסוברים כדעת רבינו תם, וכמו שהביא מרוץ זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ב חאו"ח סימן כא), וחכם אחד מזמננו חיבר קונטרס והביא למעלה משמונים ראשונים הסוברים כרבינו תם, וגם מרוץ בשלחן ערוך (סימן רסא סעיף ב) פסק כרבינו תם, וכיון שיש כאן חשש איסור חמור של שקילה, במוצאי שבת מדליקים אחר צאת השבת לרבינו תם. מי שהולך אחר פסקי הרב אלישיב ידליק לפני כן, אבל מי שהולך אחר הוראות מרוץ זצ"ל שהוא גדול מכולם, ידליק אחר צאת השבת לרבינו תם, ולא יחוש.

ליל שבת

זז. בליל שבת של חנוכה מדליקים קודם נר חנוכה ולאחר מכן נר שבת, כמו שפסק מרוץ השלחן ערוך (סימן תרעט). ויש לשאול, לכאורה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, נר שבת הוא בכל שבוע, ונר חנוכה הוא פעם בשנה, ומדוע מקדימים את נר חנוכה? אלא מרוץ חשש לדעת בעל הלכות גדולות (סימן ט הלכות חנוכה) - הבה"ג - שסובר שבשעה שמדליקים נרות שבת מקבלים שבת, ואם ידליק נר חנוכה אחר נר שבת לשיטת בה"ג יעבור על איסור הבערה, כך מסביר מרוץ בבית יוסף (שם).

על דעתה ועבור עצמה, ואז יוכל גם לרדת אתה, רק יזהר להיכנס מהר למעליה, כדי שלא יפעיל את החיישן שפותח את דלת המעליה. וכן יכול לקבוע אתה שתוריד את פח הזבל בשעה עשר בבוקר, כשהוא חוזר מבית הכנסת, ואז יוכל להצטרף אתה למעליה. אם היה אפשר שיעשו מעליה שבת, היה טוב, מי שקשה לו יכול להשתמש במעליה שבת, אבל זה עולה הרבה כסף ואין להם אפשרות לעשות מעליה שבת.⁹ בלוחות השנה כותבים את צאת השבת עשרים וחמש דקות או חצי שעה אחר השקיעה, הם כותבים כך משום מגדר מילתא, שיבורכו מפי עליון, אבל מהדיון צאת השבת כעשרים דקות אחר השקיעה.

¹⁰ בכל שבת מימות השנה, יש שרוצים להוציא את השבת שעה אחרי השקיעה, ולומר ספק ספיקא, שמא כהגאונים שזה לילה גמור, ואם תאמר כרבינו תם, הרי זה כבר בין השמשות ושמא הוא לילה. אין הכי נמי, מי שרוצה להקל ולהוציא שבת שעה אחרי השקיעה יש לו על מה לסמוך. בזמנו בשנת תשנ"א כשכתבנו את הילקוט יוסף על הלכות שבת, כתבתי לעצמי בטיוטה שיש להקל להוציא שבת שעה אחרי השקיעה. כשמרוץ זצ"ל הגיה את הספר ראה מה שכתבתי, ואמר: אני לא מסכים אתך, אמרתי לו: למה לא, יש כאן ספק ספיקא, אפילו אשת איש מותרים מכוח ספק ספיקא? אמר: אם חוששים לרבינו תם מתורת חומרא, יש ללכת עם דעתו עד הסוף ולחכות 72 דקות זמנית אחר השקיעה, לא תעשה חכמות... לכן שינית את הנוסח בספר, וכתבתי שמי שרוצה להקל אחר שעה יש לו על מה שישמוך, אבל לכתחילה ימתין 72 דקות.

מגולם היתה דרכנו לבטל דעתנו מפני דעתו של מרוץ זצ"ל, מי לנו גדול ממנו, דורות לא היה כמוהו, כל רז לא אניס ליה, אנחנו לא בדרגה כזו שיכולים לחלוק עליו, אפילו שלפי ההלכה בן תלמיד חכם יכול לחלוק על אביו, אבל המדובר הוא בבן שמרגיש את עצמו לפחות שווה לדרגת אביו, אבל איפה אנחנו ואיפה מרוץ, לכן כשמרוץ אמר לי את דעתו מיד תיקנתי בילקוט יוסף.

נחשבים כמו בניו של ראש הישיבה רבי יהודה כהן שליט"א, צריך להגיד לו שיכין להוציא את כולם... גם אנחנו מדליקים בבית ומוציאים ידי חובה את כל הבחורים בישיבת "חזון עובדיה". נמצא אם כן שבחור ישיבה יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות, או בהדלקה שבבית המדרש, או בהדלקה של ראש הישיבה, ובעיקר על ידי ההדלקה של אביו. כך פסק חכם עזרא עטיה, כך פסק חכם בן ציון אבא שאול (בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז אות א), כך פסק מרוץ זצ"ל (בשו"ת יחיה דעת ח"ו סימן מא), כך פסק הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך (בספר הליכות שלמה פרק יד סעיף יב) שהיה גאון אשכנזי ופסק כך לספרדים. בחור שמדליק חבל לו על הזמן, חבל על השמן - זה בל תשחית, שישב ילמד. ואם בכל זאת הוא רוצה להתבטל, לעשות 'יוניפשי'... ילך וידליק בלי ברכה, כי אמנם יש שמחייבים בחורי ישיבה בהדלקה, אבל ספק ברכות להקל.

לא להפסיק את הסדר

יג. בשיעור הקודם אמרנו שלא צריך להפסיק להדליק בבית המדרש באמצע הסדר, ומלבד מה שההדלקה תוך חצי שעה אחר צאת הכוכבים אינה לעיכובא, יש לצרף גם שההדלקה שם היא לא מדין הגמרא אלא מדין המנהג להדליק בבית כנסת, לכן ימשיכו ללמוד כרגיל עד סוף הסדר בשעה שבע, ואז ידליקו, שלא יהיה ביטול תורה, האשכנזים שמפסיקים ללמוד ויוציאים להדליק בחדריהם אין להם ברירה, כי לשיטתם כל אחד ואחד צריך להדליק, אבל לדין הספרדים יוצאים בהדלקת ההורים. כך הנהגנו אצלנו בישיבה, להדליק אחר הסדר, כי אם מדליקים באמצע זה הורס את כל הסדר, אחר הסדר ידליקו ויצאו ידי חובה גם מהצד הזה שאולי יוצאים ידי חובה בהדלקה שבבית המדרש, לפי הטעם של הארחות חיים שבבית כנסת מדליקים להוציא ידי חובה את הנוכחים שלא מדליקים עליהם.

שלום בית עדיף

יד. בשבוע שעבר הזכרנו שההדלקה היא בצאת הכוכבים, בערך בשעה חמש בערב. יש הנוהגים כדעת הגר"א (סימן תערב) להדליק בשקיעה, אבל מנהגנו כדעת מרוץ השלחן ערוך (סימן תערב סעיף א) שזמן ההדלקה בסוף השקיעה, כלומר בצאת הכוכבים. אם אשתו מודיעה לו בשעה חמש שהיא מתעכבת בדרך, והיא רואה לפי מכשיר הוויזי שהיא תגיע בשעה 17:45, אבל היא מרשה לו להדליק, ידליק בזמן ולא יחכה לה. אבל הוא יודע שאם לא ימתין לה היא תיפגע, היא חלאפית... ימתין לה עד שתגיע, גדל השלום. הסברנו שבזמננו שרובם מדליקים בפנים, עיקר פרסום הנס הוא לבני הבית, ולכן אפשר יותר להקל לאחור את ההדלקה. בספר דברי יהושע אהרנברג (ח"א סימן מ) - היה גאון וחסיד וכיהן כאב בית דין בתל אביב - כתב חידוש, שבזמננו מי שמדליק בחוץ לא יוצא ידי חובה, כי חכמים עקרו את המצוה מבחוץ, וקבעו להדליק דוקא בתוך הבית. הוא הפריז על המזדה, מרוץ זצ"ל (בחזון עובדיה חנוכה עמי לו) הביא את דבריו ודחה אותם, לא צריך להגזים, גם היום יש מצוה להדליק בחוץ? לפרסם

⁶ אמרו במסכת אבות (ו, ה) תורה נקנית במיעוט שיחה. פשט הדברים, בחור שמגיע לסדר, מה יצא לו אם יפטפט הרבה, עד שיתחיל ללמוד כבר יצא לו החשק, חבל. בזמנו למדנו בישיבה עם חברות שלא הכרנו אותם, אפילו לא ידענו את שמם הפרטי ואיפה הם גרים, רק ידענו את השם משפחה שלהם, וישנונו ללמוד, זה החברותא הכי טוב, כי אם אדם לומד עם חבריו יכולים לשוחח באמצע הלימוד. הזכרתי פעם מה שכתבו בתפארת ישראל (אבות שם) והגאון מוילנא (הובא בספר מצח אהרן בתולדות המחבר שבסוף הספר), שמה שאמרו תורה נקנית במיעוט שיחה הוא על דרך החיובי, שאדם צריך מעט שיחה, מי שלומד שעות ארוכות ברצף, נהיה אחר כך 'חניוק', נהיה 'צו"ל'... כי קשה ללמוד רצוף, לכן אם למדת שעתים תפסיק כמה דקות, תחזון איש (הובא בארחות ישר עמי יא) היה אומר, שאחרי לימוד של שעותיים או שלוש אם מפסיק למשך עשר דקות זה לא נורא, אבל לא שיעשה כך כל שעה... כל כמה שעות יצא, ישתה כוס תה או כוס מים, יפטפט כמה דקות ויחזור ללימוד. כולם יודעים כמה מרוץ זצ"ל היה מתמיד, היה המתמיד של הדור, וכשישבנו בשלחן תמיד דיבר והתעניין, לא היה "מצטמק ורע לו"... לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם חבריות (כתובות יז), אם יהיה יותר מידי צו"ל, אחר כך יהיו לו בעיות בשלום בית, לא ידע לדבר עם אשתו... כשהייתי רואה בישיבה שלנו בחורים שמפספסים, הייתי רומז להם שילמדו, היו אומרים: הרב, אנחנו בעשר דקות של מיעוט שיחה...

⁷ יש מחלוקת בין רש"י לתוס' במסכת שבת (כא:), אם יש חצר לבית, האם ידליק בפתח הבית או בפתח החצר.

⁸ לאחרונה הייתי במוסקבה, יש שם בתים גבוהים מאוד, ויהודים חוששים לקנות שם בית, כי אין יוכלו לעלות ולרדת בשבת עשרים קומות. שאלו אם אפשר לבקש מהעוזרת הגויה שתזמין את המעלית עבור בעל הבית היהודי, אסור שגוי יעשה מלאכה עבור ישראל. אבל יש פתרון אחר, יאמר לגויה להוריד את פת החזבל, היא יכולה ברגל ויכולה במעלית, אבל היא תבחר לרדת במעלית, "אדעתא דנפשה קעבדא", היא מחללת שבת

מדוע מרן חשש לבה"ג

יח. יש חכם אחד גדול בדורנו שציינתי סתירה בשלחן ערוך אם אשה מקבלת שבת בהדלקה, כי מרן השלחן ערוך בהלכות שבת (סימן רסג סעיף י) כתב: לבעל הלכות גדולות, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. ויש אומרים שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. ויש אומרים שאינו מועיל לה. ויש חולקים על בעל הלכות גדולות ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר. ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת היו כברכו לדידהו. עד כאן. עד כאן לשונו. כלל בדינו, יש ויש הלכה כיש בתרא. ואם מרן בהלכות הדלקת נרות שבת לא חשש לדעת בה"ג, מדוע בהלכות חנוכה חשש וכתב להדליק נר חנוכה לפני נר שבת? ועוד, מדוע יקדים נר חנוכה, הלא נר שבת יותר מקודש, ועוד, מדוע יקדים נר חנוכה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם? ומכאן רצה להוכיח אותו חכם, שלעולם כשמרן מזכיר איזו דעה, דעתו לחוש לאותה דעה, וגם הביא מכאן סמך לנשים שמברכות אחר הדלקת הנרות, כי יש לחוש שמקבלים שבת בהדלקה. אולם במחילה מכבוד תורתו, כל דבריו אינם נכונים, כדלהלן.

עובר לעשייתן

יט. הדין שצריך לברך לפני ההדלקה, כי לדעת כשלושים גאונים וראשונים - ובראשם רבינו הרמב"ם (פ"ה מהלכות שבת ה"א) - אם מברך אחר ההדלקה זו ברכה לבטלה. מה תאמר, שדעת הרמ"א (סימן רסג סעיף ה) כמהרי"ו (סימן כט) - שהיה לפני כ-550 שנה בדור התפר בין הראשונים לאחרונים ונחשב אחרון - לברך אחר ההדלקה, אבל בה"ג עצמו לא דיבר כלל על הברכה ורק אמר שמקבלים שבת בהדלקה, ויש לומר שבסיום ההדלקה מקבלים שבת, כל אחת לפי הנרות שמדליקה, יש מדליקות גם שבעה נרות, ויש מדליקות כמספר בני הבית וכשנולד ילד מוסיפות עוד נר, אבל לא מקבלות שבת מיד אחרי הברכה. לא מצאנו שום פוסק מהראשונים שיאמר לברך אחר ההדלקה! מה עשתה אשתו של הרשב"א, אשתו של הריטב"א, אשתו של הרמב"ם, נשותיו! של מרן הבית יוסף. אם היו מדליקות ואחר כך מברכות, היו צריכים לכתוב "ונשותינו מדליקות ואחר כך מברכות", כי זה דין מחודש, מפני שהכלל הוא, כל המצוות מברך עליהן ועובר לעשייתן, חוץ מטבילת הגר (פסחים ז:), כי הגר לא יכול לברך לפני הטבילה, איך יאמר אשר קידשנו במצוותיו וציוונו, מי צווה אותך - מוחמד?... הדלקת הנרות היא בכל בית ישראל, אפילו מסורתיים מקפידים להדליק נרות, והיא יותר מצויה מטבילת הגר השייכת רק לדיינים, ואם מן מדוע אמרו דין שאינו מצוי "חוץ מטבילת הגר", ולא אמרו "חוץ מהדלקת נרות". ועוד, שאם מרן סובר לברך אחר ההדלקה, היה לו לבאר כן בהלכות הדלקת הנרות שביאר שם הרבה פרטי דינים, וגם ממה שכתב בהלכות הדלקת נרות לשון "שברכו והדליקו" משמע שמברכים לפני ההדלקה. אלא ודאי הדלקת הנרות כמו כל המצוות כולם שמברכים קודם עשיית המצוה. והרמב"ם (פ"ג מהלכות אישות הלכה כג) כתב שהמברך אחר עשיית המצוה מברך ברכה לבטלה. גם מדברי שבלי הלקט (ענין שבת אות נט) מבואר שאשה שמדליקה ואחר כך מברכת, ברכתה לבטלה. וגם המנהג היה שלא מקבלות שבת בהדלקה ולברך קודם ההדלקה, וכמבואר במאמר מרדכי (סימן רסג סק"ד). אמנם האשכנזיות יוצאות ביד רמ"א, כל גדולי האשכנזים מזמנו של הרמ"א החזיקו במנהג להדליק ואחר כך לברך, וסמכו על מהרי"ו, אבל בארץ זה לא פשוט. הגאון רבי איסר זלמן מלצר כשהגיע לארץ הורה לאשתו ולבנותיו לברך לפני הדלקת הנרות, כי בארץ המרא דאתרא הוא מרן השלחן ערוך.

אחד מאלף לא מצאתי

כ. היה חכם אחד כאן מהשכונה שכתב לברך אחר ההדלקה, וכתב שמצא ראשון הסובר כך, והוא ספר הנייר, אחד מבעלי התוספות. שלחתי מישהו אליו שייבקש ממנו להשאיל את הספר, ולא יגיד לו שזה בשבילי, אולי לא היה נותן... הסתכלתי בספר וראיתי שלא המחבר כתב כן, אלא יש הגהה בצד והוא שכתב כך, ובהקדמה שם כתבו שהגהות בצד הם מאחד האחרונים, אמרתי לאותו אחד שיראה את ההקדמה לאותו חכם שכל פעם מנפנף בדברי ספר הנייר. וכפי שאמרת, לא מצאנו ראשון אחד שיאמר להדליק ואחר כך לברך!

עביד לאגלויי

כא. יש ירחון שיוצא כל חודש, פעם היה נפוץ, היום ב"ה פחות נפוץ... וראש כולל אחד עיראקי החליט שהוא הולך אחר הבן איש חי באש ובמים, והוא חלק על מרן זצ"ל, וכתב שכל הראשונים ובראשם רבינו הרמב"ם סוברים לברך אחר ההדלקה. ככה אתה משקר? זה 'עביד לאגלויי', הרמב"ם (פ"ה מהלכות שבת ה"א) כתב בפירושו "וחייב לברך קודם הדלקה". הוא מפרש פירוש עקום, שהרמב"ם בא לחפש שאף על פי שיעקר מצות נר שבת היא כדי שיהיה אור בבית, ולא תהיה בעיה בשלום בית, שיתקל בכסא ויצעק על אשתו, תמיד הוא מאשים אותה... לא תחשוב שאין לברך על ההדלקה, כמו שלא מברכים על מים אחרונים למרות שהם חובה, לכן כתב שמברכים על הדלקת הנרות, אבל לא בא לומר שמברכים קודם ההדלקה. ככה לומדים? מה קרה לדור הזה?!... הרמב"ם כתב מפורש שיעברך קודם ההדלקה, ואתה אומר לאו דוקא?! איך אתה משקר? בירחון הזה כשמעירים על חכמי תנאים או על אחד מתלמידי הישיבה שלהם, מיד תוקפים ומיישבים דבריהם, וכשמעירים בשטויות ובשקרים על מרן זצ"ל לא מיישבים כלום, "מותרים לכם מותרים לכם"... כשמרן ראה מה שאותו אחד כתב הוא רתח, מאוד כאב לו שמעלימים את האמת. התורה אמת כתיב בה, והאמת לא נדבקת למי שלא דבק באמת. לכן אנחנו הספרדים צריכים להחזיק בעוז במנהג שלנו, לברך קודם ההדלקה ואחר כך להדליק, ואם אדם שומע ספרדיה שמברכת אחר הדלקת הנרות לא יענה אמון, כי היא עושה נגד ההלכה וברכתה לבטלה. אבל אם שומע אשכנזיה יענה אמון, כי יש להם על מה שישמכו.

חומרא קלה

כב. מה שמרן השלחן ערוך כתב שמדליקים קודם נר חנוכה ואחר כך נר שבת, כוונת מרן לומר שאם אתה יכול לחוש בנקל לדעת בה"ג - תחוש, והכלל תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם אינו לעיכובא, לכן יכול להקדים נר חנוכה לנר שבת. מרן הבית יוסף עצמו מרגיש מהקושיא מדוע בשלחן ערוך בלכות חנוכה פסק כבה"ג, הרי בהלכות שבת לא פסק כמותו, וכתה שמה בכך, נכון שמדין אין הלכה כבה"ג, אבל אם יכול להחמיר חומרא קלה, יחמיר. אנחנו לא מקובלים ולא מבינים בקבלה, אבל המקובלים - שער הכוונות (דק"ט ע"א) והחיד"א (בבב"א) יוסף ס"י תרע"ט סק"א) והבן איש חי (וישב אות כ) ועוד - כתבו טעם על פי הסוד לברך קודם על נר חנוכה, ולאחר מכן על נר שבת, שמעלין בקודש.

לרווחא דמילתא

כג. מוכרחים לומר שמה שמרן כתב להקדים נר שבת הוא לרווחא דמילתא, כי גם לדעת בה"ג, הלא בדרך כלל האשה מדליקה נרות שבת והבעל מדליק נר חנוכה, ומה בכך שידליק אחריה, הרי גם אם האשה מקבלת שבת בהדלקה, בני הבית לא נגררים אחריה, כמו שכתבו האור זרוע (ח"ב ס"ז) והארחות חיים (הל' הדלקת נר אות 1), וכן פסק הרמ"א להלכה (ס"ו רסג ס"י). וכי מה שמרן דיבר הוא דוקא באשה אלמנה שמדליקה גם נר שבת וגם נר חנוכה. ועל כרחק שמרן כתב כן לרווחא דמילתא, כי אולי יראה מוזר שבאותו הבית ידליקו קודם נר שבת ואחר כך נר חנוכה, ויראה קצת כחוכא ואיטלולא, כל זה ענין של נראות. לכן מה שאותו גדול הקשה סתירה בשלחן ערוך ובנה יסוד שיש לחוש לדעת יש אומרים, זה לא נכון, הוא בנה בנין על יסוד רעוע. והעיקר להלכה, שאין חובה לחוש לבה"ג שמקבלים שבת בהדלקת הנרות, וכל שכן שצריך להקפיד לברך קודם ההדלקה, ומה שמדליקים קודם נר חנוכה ואחר כך נר שבת, זו חומרא בעלמא לחוש לבה"ג כשאפשר בנקל, או מחמת הטעם על פי הסוד שהזכרנו. ואם קדמה האשה והדליקה נרות שבת, אין שום חשש להדליק לאחר מכן נרות חנוכה, וגם היא - אם היא אלמנה וכדומה שגרה לבד - יכולה להדליק לאחר מכן נרות חנוכה, כי להלכה לא מקבלים שבת בהדלקת הנרות.

לעילוי נשמת

מרן מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף בן גורג'יה זיע"א
יעל בת קוציק רבקה

¹¹ מרן נשא שלוש נשים, אשתו נפטרה ונשא אשה שניה, ואחר כך נפטרה השניה ונשא שלישית.